

Õiguse allikad ja hierarhia

Esmane õigus

ELi õigus jaguneb esmaseks ja teiseseks õiguseks. Esmase õiguse moodustavad **ELi aluslepingud**, mis on põhiolemuselt ELi õigusaktide hierarhias kõige kõrgemal seisvad aktid. Kõige tähtsamad ELi aluslepingud on **Euroopa Liidu leping** (ELL) ja **Euroopa Liidu toimimise leping** (ELTL), milles määratletakse ELi seadusandliku võimu alus ja ulatus. Teisisõnu saavad ELi institutsioonid ja kogu EL tegutseda vaid neile aluslepingutega antud volituste ja seatud eesmärkide piires (ELL artiklid 5 ja 13) ning nende vastu võetud õigusaktid peavad põhinema mõnel konkreetset aluslepingu artiklil. Esmase õiguse hulka kuulub ka **Euroopa Liidu põhiõiguste harta**, millel on ELL artikli 6 kohaselt aluslepingutega võrreldes samaväärne õigusjõud.

Osa esmasest õigusest moodustavad ka ELi õiguse üldtunnustatud põhimõtted (nt isiku põhiõigused, õiguskindlus, õigus kaitsele, proportsionaalsus, õigustatud ootus, jt), mida leiab nii kirjutatud kui ka kirjutamata õigusest. Euroopa Liidu õiguse üldpõhimõtted kuuluvad küll esmase õiguse hulka, kuid olemuslikult on nad aluslepingutega võrdsed või asetsevad pigem aluslepingutest allpool. See tähendab, et õiguse üldpõhimõtteid kasutatakse aluslepingute sätete tõlgendamisel, kuid neid ei saa kasutada aluslepingute kehtivuse või õiguspärasuse hindamisel. Seevastu Euroopa Liidu teisestest õigusaktidest asuvad õiguse üldpõhimõtted hierarhias kõrgemal. Õiguse üldpõhimõtteid kasutatakse nii teiseste õigusaktide tõlgendamisel kui ka nende õiguspärasuse ja kehtivuse hindamisel. Teisesed õigusaktid peavad alati olema kooskõlas õiguse üldpõhimõtetega. Arvestatava osa ELi õiguse üldpõhimõtteid on loonud Euroopa Kohus, kes on toonud õiguse põhimõtteid ELi õigusesse üle nii rahvusvahelisest õigusest kui ka liikmesriikide riigisiseste õiguskordade ühiste õiguspõhimõtete seast.

ELi sõlmitud rahvusvahelised lepingud (ELi rahvusvahelised lepingud) kolmandate riikide või rahvusvaheliste organisatsioonidega seovad liitu rahvusvaheliselt ning on seega samuti osa liidu enda õigusruumist ja üheks õiguse allikaks (vt Euroopa Kohtu otsus [Haegeman](#)).

Teisene õigus

Teisese õiguse moodustavad ELi institutsioonide õigusaktid, mis asetsevad hierarhias esmastest õigusaktidest allpool. Teisene õigus peab alati olema kooskõlas esmase õigusega. ELTLi artikli 288 kohaselt võtavad institutsioonid liidu pädevuse teostamisel vastu määrusi (regulations), direktiive (directives), otsuseid (decisions), soovitusi (recommendations) ja arvamusi (opinions). Nimetatud akte võetakse vastu ELLi või ELTLi sätete alusel ja nende täitmiseks, mistõttu peab teisene õigusakt alati sisaldama viidet selle õiguslikule alusele. Seejuures võib aluslepingus olla täpsustatud vastuvõetava akti liik, kuid tihtipeale näeb alusleping ette üksnes meetmete võtmise ega täpsusta, kas meede tuleb võtta määruse, direktiivi või otsuse kujul. ELTLi artikli 296 kohaselt, kui aluslepingus ei ole täpsustatud vastuvõetava õigusakti liiki, otsustavad institutsioonid akti liigi igal üksikul juhul eraldi, lähtudes kohaldatavast menetlusest ja proportsionaalsuse põhimõttest.

Peamised teisese õigusaktid – määrused, direktiivid ja otsused – ei ole omavahel hierarhilises suhtes. See tähendab, et määrused ei ole direktiivide suhtes mingil moel ülimuslikud ega vastupidi. Küll aga võib

esineda seadusandlike akte, mille kohaselt võetakse vastu täiendavaid või valdkonda täpsemini reguleerivaid akte.

Alates **Lissaboni lepingust** liigitatakse institutsioonide õigusaktid seadusandlikeks aktideks ja muudeks aktideks. Muud kui seadusandlikud aktid on delegeeritud õigusaktid ja rakendusaktid. Nii seadusandlikud aktid kui ka delegeeritud õigusaktid ja rakendusaktid esinevad määruste, direktiivide või otsuste kujul. See tähendab, et ELi määrus võib olla nii seadusandlik akt, delegeeritud õigusakt kui ka rakendusakt, ning sama kehtib ka direktiivide ja otsuste puhul. See, kas tegemist on seadusandliku, delegeeritud või rakendusaktiga, ei sõltu mitte sisust, vaid akti vastuvõtmise viisist. Seadusandlikud aktid on aktid, mis on vastu võetud seadusandliku menetluse teel. Sõna „seadusandlik“ viitab seega akti vastuvõtmise menetlusele. Seadusandlikku menetlust on kahte liiki: seadusandlik tavamenetlus ja seadusandlik erimenetlus. Seadusandliku tavamenetluse teel võtavad õigusakte vastu ELi seadusandjad Euroopa Parlament ja nõukogu Euroopa Komisjoni ettepaneku põhjal. Seadusandliku erimenetluse korral võtab aluslepingute eri sätetes ettenähtud juhtudel määruse, direktiivi või otsuse vastu Euroopa Parlament nõukogu osavõtul või vastupidi, nõukogu Euroopa Parlamendi osavõtul. Täpsemalt vt käsiraamatu alapeatükki 2.3. Euroopa Liidu õigusloome menetlus. Delegeeritud õigusaktid ja rakendusaktid ei ole seadusandlikud aktid, nende aktide vastuvõtmisel ei kasutata seadusandlikku menetlust (vt lisaks käsiraamatu punkti 2.1.2. Delegeeritud õigusaktid ja rakendusaktid). Olemuslikult on delegeeritud õigusaktid ja rakendusaktid ELi õigusaktide hierarhias madalamalseisvad kui seadusandlikud aktid.

Käsiraamatu artikli viimane uuendus 22.10.2024